

Szlachta i magnateria

1. Kształtowanie się stanu szlacheckiego

- a. wzrost znaczenia rycerstwa w okresie rozbitcia dzielnicowego
- b. wydanie przez **Kazimierza Wielkiego Statutu wiślickiego** i **Statutu piotrkowskiego**
- c. nadanie przez **Ludwika Węgierskiego przywileju koszyckiego (1374 r.)** – był to pierwszy przywilej generalny odnoszący się do całego **stanu szlacheckiego**
  - zobowiązanie króla do nienakładania podatków bez zgody rycerstwa
  - zwalniał z podatku poradnego folwark szlachecki, a podatek od gospodarstw chłopskich ograniczał do 2 groszy z łanu
  - nakładał na króla obowiązek wykupu z niewoli szlachcica i sołtysa
- d. kolejne przywileje nadają szlachcie szczególny status prawny, polityczny i gospodarczy
  - **przywilej czerwiński** (nadany w 1422 r. przez Władysława Jagiełłę) – zakaz więzienia szlachcica bez wyroku sądowego
  - **przywileje jedleńsko-krakowskie** (nadane przez Władysława Jagiełłę w 1430 i 1433 r.) – zapewniał szlachcie nietykalność osobistą i majątkową
  - **przywileje cerekwicko-nieszawskie** (nadane przez Kazimierza Jagiellończyka w 1454 r.) – zawierały zobowiązanie króla do nienakładania nowych praw i niezwoływania pospolitego ruszenia bez zgody szlachty
- e. proces zamykania się stanu szlacheckiego – szlachcicem można było zostać wyłącznie przez:
  - **dziedziczenie** (urodzenie w rodzinie szlacheckiej)
  - **nobilitację** – nadanie przez króla lub sejm

2. Rozwarstwienie stanu szlacheckiego

- a. rozwarstwienie majątkowe:
  - **magnaci**
  - **średnia szlachta**
  - **szlachta zagrodowa (zaściankowa)**
  - **szlachta nieposesjonaci** – tzw. **gołota**
- b. pod względem prawnym stan szlachecki był jednolity – *szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie*
- c. kary szczególne stosowane wobec szlachty za najcięższe przestępstwa
  - **infamia** – utrata czci oraz dobrego imienia
  - **banicja** – wygnanie z kraju połączone z utratą czci i honoru

3. Wzrost potęgi magnatów

- a. cechy wyróżniające magnaterię
  - posiadanie wielkich majątków – tzw. **latyfundiów** oraz prywatnych armii
  - piastowanie wysokich urzędów centralnych i
  - posiadanie dużych wpływów politycznych
- b. wojny XVII wieku przyczyniły się do zubożenia średniej szlachty i koncentracji ziemi w rękach magnackich
- c. zubożenie średniej szlachty przyczyniło się do jej gospodarczego i politycznego uzależnienia od magnaterii – **klientelizm**
- d. powstanie **oligarchii magnackiej**
  - klęski związane z wojnami toczonymi przez Rzeczpospolitą w XVII w. przyczyniły się do kryzysu politycznego

– przy zachowaniu tradycyjnych instytucji politycznych magnateria zdobyła decydujący wpływ na politykę państwa przez podporządkowanie sobie sejmików i doprowadzenie do paraliżu sejmu walnego

e. kryzys państwa przyczynił się do ustanowienia w Polsce **protektoratu** Rosji – polegał on na uzależnieniu Polski od Rosji

Z królem lub przeciw królowi

1. Formy samoorganizowania się szlachty

a. konfederacja – związek, zrzeszenie utworzone dla osiągnięcia określonych celów

b. rokosz – konfederacja nieuznana przez króla lub zbrojny bunt przeciwko królowi

2. Rokosz lwowski (wojna kokosza) – rokosz przeciwko polityce Zygmunta I Starego i królowej Bony – 1537 r.

3. Rokosz Zebrzydowskiego (rokosz sandomierski) przeciwko Zygmuntowi III Wazie – 1606-1607 r.

a. przyczyny:

– zbyt silne związki Zygmunta III Wazy z Habsburgami

– podejrzenia o dążenie króla do ustanowienia w Polsce monarchii absolutnej

– silne zaangażowanie króla w kontrreformację i faworyzowanie jezuitów

b. organizacja rokoszu przez Mikołaja Zebrzydowskiego – 1606 r.

c. zwycięstwo wojsk królewskich w bitwie pod Guzowem – 1607 r.

d. rezygnacja króla z reform politycznych i amnestia (akt darowania winy) dla rokoszan

4. Konfederacja tyszowiecka – 1655 r.

a. została zawiązana podczas potopu szwedzkiego w obronie Jana III Kazimierza

b. celem konfederatów była walka z wojskami szwedzkimi

c. przywódcy konfederacji:

– Stefan Czarniecki

– Stanisław Lanckoroński

5. Rokosz Lubomirskiego – rokosz przeciwko polityce Jana III Kazimierza –

a. plany reform Jana III Kazimierza

– wprowadzenie głosowania większością głosów w sejmie

– wprowadzenie stałych podatków

– elekcja vivente rege (za życia króla)

b. konflikt króla z Jerzym Lubomirskim i wybuch antykrólewskiego rokoszu – 1665 r.

– klęska wojsk królewskich w bitwie pod Mątwami – 1666 r.

– Jan III Kazimierz zrezygnował z reform i ogłosił amnestię dla rokoszan

c. abdykacja Jana III Kazimierza (rezygnacja z tronu) – 1668 r.

6. Konfederacja barska – 1768-1772 r.

a. konfederacja została zawiązana w obronie wiary katolickiej i suwerenności kraju

b. wymierzona była przeciwko

– polityce króla Stanisława Augusta Poniatowskiego

– ingerowaniu Rosji w sprawy Polski

c. działania zbrojne miały charakter partyzancki

d. najważniejszym skutkiem konfederacji barskiej był pierwszy rozbiór Polski – 1772 r.

7. Konfederacja targowicka – 1792 r.

a. konfederacja targowicka została zawiązana przeciwko reformom Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja

b. przywódcy:

– Stanisław Szczęsny Potocki

– Franciszek Ksawery Branicki

– Seweryn Rzewuski

c. targowiczanom pomocy zbrojnej udzieliła caryca Katarzyna II

d. wybuch wojny polsko-rosyjskiej, zakończonej klęską Polski

e. skutki konfederacji targowickiej: